

Yliopistokirjastot tulevaisuuden infrastruktuurin rakentajina

Suomen yliopistokirjastot ovat laatineet vuosille 2007-2012 yhteisen strategian, joka hyväksyttiin marraskuussa 2006 pidetyssä Suomen yliopistokirjastojen neuvoston kokouksessa. Neuvoston visiossa yliopistokirjastot määritellään tutkimuksen ja oppimisen infrastruktuurin ytimeksi ja yliopistokirjastojen neuvosto tutkimustiedon saavutettavuuden ja käytettävyyden tulevaisuuden luojaksi sekä alansa keskeiseksi yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Vision saavuttaminen edellyttää yliopistokirjastoilta laajaa yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.

Yliopistokirjastojen yhteiset päämäärät ja niiden toteuttaminen määritellään strategiassa, toimenpideohjelmassa ja viestintäsuunnitelmassa.

Suomalainen kirjastoalan tutkimusohjelma?

Yksi tärkeimmistä strategian toimenpideohjelman kohdista on selvittää yliopistokirjastoja koskevan tutkimuksen edellytyksiä. Neuvoston tavoitteena on käynnistää vuonna 2007 keskustelu suomalaisesta kirjastoalan tutkimusohjelmasta, joka suunniteltaisiin yhdessä tiedelaitosten kanssa. Tavoite liittyy neuvoston päämäärään edistää vaikuttavuutta. Ohjelman toteuttaminen edellyttää yliopistojen, kirjastojen ja rahoittajien yhteistyötä.

Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun Suomen yliopistokirjastojen neuvosto osallistuu erityisesti tiedonsaannin varmistamisen näkökulmista. Toimenpideohjelmaan on kirjattu, että neuvosto valitsee kolmesta viiteen asiaa, joihin vaikutetaan valtakunnallisesti ja tarpeen mukaan myös alueellisesti. Kohteet päätetään vuoden 2007 aikana. Aihepiireistä esillä ovat olleet muun muassa tekijänoikeuskysymykset ja infrastruktuuripolitiikka.

Yliopistokirjastot tiivistävät yhteistyötä listaamalla toiminnan kannalta tärkeät organisaatiot. Jäsenet valtuutetaan edustamaan yliopistokirjastoja eri organisaatioissa ja tilanteissa. Neuvoston edustaminen ei tulevaisuudessa ole vain puheenjohtajan velvollisuus.

Säännöllisyyttä sidosryhmäyhteistyöhön

Yliopistokirjastojen neuvoston päämääränä on strategiakaudella lisätä osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun. Menneen vuoden aikana useat sidosryhmien edustajista ovat toivoneet, että neuvosto osallistuisi nykyistä vilkkaammin yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä ottaisi aktiivisesti yhteyttä virkamiehiin ja poliittisiin päättäjiin. Kunkin sidosryhmän kanssa pyritään löytämään sopivin ratkaisu säännölliseen keskinäiseen yhteydenpitoon. Yhteydet toimivat yliopistokirjastojen asioita hoitaviin opetusministeriön virkamiehiin, joilta saatiin evästyksiä strategian tekemiseen ja jotka dokumentein ja henkilökohtaisin esittelyin ovat auttaneet neuvostoa opetusministeriön tahtotilan ymmärtämisessä. Yhteistyöhön opetusministeriön kanssa olisi kuitenkin hyvä löytää säännöllisyyttä.

Strategian kommenttikierros paljasti, että neuvosto tuntee hyvin opetusministeriön käsitykset toimintaympäristön kehityksestä. Rehtorien neuvosto toi kommentteissaan uusia näkökulmia tiedemaailman muutoksiin vaikuttavista tekijöistä ja Suomen ylioppilaskuntien liitto opiskelijoiden ajatuksista, joten vuorovaikutusta rehtorien neuvoston ja Suomen ylioppilaskuntien liiton kanssa lisätään. Ammattikorkeakoulukirjastot, erikoiskirjastot, yleiset kirjastot ja yliopistokirjastot pitävät vähintään kaksi työvaliokuntien yhteisestä kokousta vuodessa. Sektorien yhteiskokousten lisäksi tavoitteena on strategiakaudella järjestää kahden kirjastosektorin keskinäisiä tapaamisia.

Muut muistiorganisaatiot, erilaiset rahoittajat, tiedeyhteisöt, sektoritutkimuslaitokset, Suomen virtuaaliyliopisto sekä seurat ja järjestöt ovat neuvostolle tärkeitä sidosryhmiä. Suomen virtuaaliyliopisto on rahoittanut neuvoston informaatiolukutaidon opintosuunnitelma –hanketta, jonka avulla informaatiolukutaidon opetus integroitiin osaksi akateemisia opintoja. Suomen tieteellinen kirjastoseura osallistuu korkeakoulukirjastoille tuotettavan laatuoppaan toimitustyön koordinointiin yliopistokirjastojen neuvoston ja ammattikorkeakoulujen kirjastoyhteistyökonsortion kanssa.

Kansainvälistymisen haasteet ja neuvosto

Yliopistokirjastot luovat omalta osaltaan korkealaatuisen tutkimuksen ja koulutuksen edellytyksiä. Niiden toiminta vaikuttaa kansallisen innovaatioympäristön toimivuuteen ja tehokkuuteen sekä Suomen kansainväliseen kilpailukykyyn. Strategiassa otetaan huomioon Bologna-prosessin vaatimukset sekä tutkimuksen infrastruktuuripolitiikka, avoin tieteellinen julkaiseminen ja tekijänoikeussäännösten kehittyminen sekä tutkimuksen ja opetuksen kansainvälistyminen.

Kansainvälistymisen haasteet edellyttävät yliopistokirjastoilta, että ne neuvostona

- toimivat aktiivisesti suhteessa tieteenaloihin, seuraavat tutkimusinfrastruktuureista käytävää kansainvälistä ja kansallista keskustelua, edistävät omalta osaltaan tutkimusinfrastruktuurien kehittämistä
- seuraavat Berliinin julistukseen, Open Accessin kehitykseen sekä tekijänoikeuslainsäädäntöön liittyviä muutoksia
- seuraavat kirjastoja koskevan lainsäädännön valmistelua ja soveltamista sekä viestittävät yliopistokirjastojen neuvoston kautta omaa näkökulmaansa kansallisille päättäjille
- valtuuttavat yliopistokirjastojen edustajat, jotka toimivat kansainvälisissä järjestöissä, edustamaan myös neuvostoa sekä tekevät yhteistyötä nimitysasioissa

ja yliopistokirjastoina

- lisäävät vieraskielisiä palvelujaan
- huolehtivat luetteloinnin ja sisällönkuvailun johdonmukaisuudesta ja laadukkuudesta varmistaakseen asemansa kilpailussa ja mahdollistaakseen yhteistyön kansainvälisten toimijoiden kanssa
- kehittävät yhdessä Bologna-prosessin ensimmäisessä vaiheessa käynnistetyn informaatiolukutaitohankkeen tuloksia kansainvälisten opiskelijoiden sekä jatkokoulutusopiskelijoiden ja tutkijoiden tarpeisiin
- määrittelevät yliopistokirjaston roolin julkaisuprosesseissa osana tieteellisen kommunikaation sykliä
- ottavat huomioon toiminnassaan tekijänoikeuskysymykset ja sitä säätelevän lainsäädännön.

Kansallisen ja kansainvälisen näkyvyyden lisääminen on yksi neuvoston seuraavan strategiakauden tavoitteista. Näkyvyyttä yritetään lisätä ottamalla koko verkosto mukaan neuvoston toiminnasta tiedottamiseen. Tarkoituksena on, että yliopistokirjastot ja jäsenet kertoisivat ja tiedottaisivat sopivissa yhteyksissä myös neuvostosta ja sen toiminnasta. Painopisteenä vuonna 2007 on sidosryhmäviestintä. Esimerkiksi yksi neuvoston kymmenvuotisjuhlien puhujista kertoi, että Suomen yliopistokirjastojen neuvosto oli hänelle uusi tuttavuus. Tarkoituksena on lähestyä keskeisiä vaikuttajia ja kertoa neuvoston toiminnasta. Toimenpideohjelmassa on myös viestintämateriaalin tuottaminen neuvoston toiminnasta ja viestintäverkoston vakiinnuttaminen vuonna 2008. Kansainvälistä näkyvyyttä neuvosto hakee varsinaisesti vasta strategiakauden edetessä sekä miettii keinoja, miten yliopistokirjastot voisivat yhteisesti tukea kirjastojen kansainvälistymistä sekä tietämystä tulevaisuuden tekniikasta ja järjestelmistä.

Nykyiset ja tulevat toimintamallit tarkasteluun

Yhteisten taloudellisten resurssien puute, autonominen perinne ja jäsenistön sidoksellisuus omaan kehysorganisaatioon ovat asettaneet haasteita yliopistokirjastojen yhteiselle päätöksenteolle ja toiminnalle. Varastokirjaston sekä Kansalliskirjaston asema koko kirjastoverkkoa palvelevina

organisaatioina on puhuttanut erityisesti Kansalliskirjaston virallisesti vahvistetun toimialalaajennuksen jälkeen. Näyttäisi siltä, että Varastokirjasto osallistuu tulevaisuudessa toimintaan vain asiantuntijana ja Kansalliskirjasto jäsenenä. Monet asiat ovat muuttuneet neuvoston sääntöjen vahvistamisen jälkeen, joten toimintavuosi 2007 aloitetaan neuvoston perustoimintamallien ja sääntöjen tarkistamisella sekä niistä sopimalla. Kauden aikana myös kartoitetaan olemassa olevat yliopistokirjastojen väliset verkostot sekä luodaan kirjastojen välisiä tiimejä.

Opetusministeriön vaatimukset samanaikaisesti toiminnan laajenemisen kanssa

Neuvoston strategiaa laadittaessa pohdittiin opetusministeriön hallinnonalan tuottavuusohjelman tehokkuus- ja vaikuttavuusvaatimuksia sekä korkeakoulujen rakenteellista kehittämistä. Haasteita pidetään mittavina, kun yliopistokirjastojen toiminnot laajenevat samanaikaisesti uusille alueille. Yliopistokirjastot ovat olleet edelläkävijöitä asiakaslähtöisten yhteisten tietojärjestelmien ja niiden yhteentoimivuuden kehittämisessä. Strategiakaudella kaupalliset palvelut sekä tieto- ja viestintäteknologian muutokset haastavat kirjastoja kehittämään yhteisiä palvelujaan.

Rakenteelliseen kehittämiseen otetaan todennäköisesti yksityiskohtaisemmin kantaa strategiakauden kuluessa. Strategiaan on kirjattu, että tehokkuus- ja vaikuttavuusvaatimuksiin, korkeakoulujen rakenteelliseen kehittämiseen sekä tieto- ja viestintäteknologian kokonaiskehittämiseen vastataan siten, että yliopistokirjastot

- jatkavat toimintatapaansa löytää ja luoda uusia keskitettyjä palveluja ja ulkoistaa niiden ylläpitoa sekä kehittävät muutenkin toimintaprosessejaan ja jatkavat tietotekniikan hyödyntämistä
- kehittävät verkostomaista toimintaansa yhdenmukaistamalla ydinprosessejaan sekä määrittelemällä perustason palveluilleen
- kehittävät yhteisten palvelujen tuottamismalleja myös erilaisista toimijoista koostuville paikallisille konsortioille
- erikoistuvat esimerkiksi aineistojen hankinnassa oman yliopiston vahvuusalueille huolehtien samalla siitä, että kokoelmat ovat valtakunnallisesti kattavat ja helposti käyttäjien saatavilla
- jatkavat ja laajentavat aineiston hankinnan valtakunnallista yhteistyötä (hankintakonsortiot, ylläpito, jakelutoiminnot, valtuuksien hallinta, käyttöoikeudet, tietokannan ylläpito, sopimushallinta)
- edistävät aineistojen yhteiskäyttöä
- vaikuttavat siihen, että kirjaston palvelut integroituvat osaksi opetus-, oppimis- ja tutkimusprosesseja
- jatkavat yhteensopivien tieto- ja viestintäteknisten menetelmien ja apuvälineiden kehittämistä yhteistyössä Kansalliskirjaston, kirjastosektorien ja muiden toimijoiden kanssa
- määrittelevät roolinsa sähköisten aineistojen julkaisu-toiminnassa.

Kirjastotoimialan tuottavuuden parantamiseksi neuvosto on jo käynnistänyt yhteistyöhankkeita, joiden tuloksista on toivottavasti hyötyä, kun kirjastoissa mietitään käytännön toimintojen sujuvuutta. Esimerkiksi Korkeakoulujen arviointineuvoston rahoittamassa laatuhankeessa pyritään yhdenmukaistamaan ydinprosesseja järkevällä tavalla sekä määrittelemään palvelujen perustaso. Opetusministeriön tukema rahoitusselvitys antaa perustietoja yliopistokirjastojen rahoituksen kehittymisestä ja rahoituksellisista toimintamalleista, joiden pohjalta voitaneen miettiä kaikkien kirjastojen näkökulmasta parhaita ratkaisuja.

Muita kohtia toimenpideohjelmassa ovat asiakaskyselyn ja vaikuttavuusmittariston kehittäminen, sisällönkuvailun kehittäminen kirjastojen tietovälineissä, osaamisen kehittäminen ja kirjastoalan toimenkuvien muuttumisen tarkastelu, kokoelmakarttahankkeen siirtäminen osallistumismaksuperustaiseksi Kansalliskirjaston palveluksi sekä kirjastojen elektronisen infrastruktuurin kehittäminen (suunnitelma tieto- ja viestintä-teknologian käytöstä kirjastopalveluissa, ERM, julkaisuarkistot, kirjastojärjestelmä, kirjasto 2.0, RFID). Strategiakaudella on tarkoitus myös ottaa kantaa siihen, mitä kirjastojen yhteiset palvelukeskukset ja tuottamismallit voisivat olla tulevaisuudessa.

Yhteistyöstä on oltava hyötyä

Kehysorganisaatioiden vastaukset rakenteelliseen kehittämiseen vaikuttavat kirjastotoimintojen organisoitumiseen. Yliopistokirjastojen toivotaan syventävän yhteistyötä muihin kirjastosektoreihin. Erityisesti viime aikoina on painottunut yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa. Oulun yliopiston ja Oulun seudun ammattikorkeakoulun kirjastojen selvityksen mukaan molempien lainaus- ja hankintaprofiilit näyttäisivät eroavan varsin paljon toisistaan ainakin selvitetyllä kahdella alalla.

Yliopistokirjastot ovat perinteisesti tehneet paljon yhteistyötä – ja saaneet näin paljon aikaankin. Esimerkkinä siitä ovat alueellisesti muodostetut yhteiskirjastot, yhteiset tietojärjestelmät, elektronisen aineiston hankintayhteistyö ja kehittämishankkeet. Yhteistyö on luotu ajan kuluessa niillä alueilla, joilla siitä on selvästi hyötyä. Toivottavasti näin voidaan tehdä tulevaisuudessakin.

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston strategiaan ja sen liitteisiin voi tutustua osoitteessa:

<http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/neuvosto/strategia/index.htm>

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston www-osoite:

<http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/neuvosto/>

Lisätietoja:

Suunnittelija, Suomen yliopistokirjastojen neuvoston yhteistyösihteeri

Helena Mattila, puh. 050 5616152

Sähköposti: helena.mattila@helsinki.fi